

NIKOLA DOBROVIĆ
red. profesor

PREDLENOTROVSKO DOBA VELIKA PRIPREMA

NASTAJANJE I RAZVOJ FRANCUSKIH PARKOVA

Istorijska predigra; koreni u domaćem tlu; uticaj italijanskog i holandskog vrtarstva; prelaz sa srednjovekovnih utvrđenih sedišta na zamkove u vrtnoj sredini; zamkovi i vrtovi u dolini Loire; škola umetnosti u Fontainebleau-u; ostvarenja francuske renesanse; teorijska i praktična delatnost majstora francuske renesanse; značaj pobornika vrtne umetnosti; porodice Mollet de Olivier, Serres, Jacques Boyceau, Bernard de Palissy, du Cerceau, Salamon de Cauz; vrtovi u doba renesanse.

Napuštajući srednjovekovnu povučenost u skučenim i teško pristupačnim utvrđenim sedištima, francuski feudalci, poput italijanskih plemića, premeštaju drevna sedišta u doba renesanse sve više na svoje poljske posede. Za njima se povodi i gradsko plemstvo, koje otada izvestan deo svog vremena provodi isto tako na poljskim dobrima daleko od gradskih bedema. Povezanost sa prirodom na poljskim dobrima i neposredno rukovođenje poljskim gazdinstvom nametnuli su njihovim sopstvenicima izgradnju najpre utvrđenih, a zatim neutvrđenih zamkova, potpuno različitih od gotsko-feudalnih kula. Prelazom na utvrđenih zamkova na otvorena prebivališta javlja se težnja i mogućnost da se izgrade novi i urede postojeći parkovi. Ona je došla najvidnije do izražaja u dolini reke Loire, koju mnogi s pravom nazivaju baštom Francuske. Prema Du Cerceau-ovim sjajnim bakrorezima može se utvrditi da je zamak Blois već u XVI veku imao veliki park i u njemu senovite odrine pokrivene vinovom lozom. Park ovog zamka proširen je u doba kralja Luja XII i ispresecan većim brojem aleja. Brezove aleje, načinjene od po četiri drvoreda, dopirale su sve do obližnje šume. Slično uređen vrt sa alejama imao je i zamak Chambord, na prostoru od 7,500 hektara zemlje pokrivene šumom. Sa terasa ovog zamka pružali su se vanredno lepi vidici na okolinu. Park u neposrednoj blizini zamka imao je već travnjake sa naznakom kasnijih partera. Odvojeno od njega, brezove aleje pružale su korisnicima zamka zasenčene šetnice u danima velikih

vrućina. Nedaleko od Chamborda nalazio se i zamak Chenonceau, koji je izgradio Thomas Bohier, tadašnji intendant finansija. Zbog pronevera koje je navodno počinio prvobitni vlasnik, ovaj zamak je kasnije preuzeo kralj Francois I. Tu je u jedno vreme stanovala i kraljica Katarina Medici, zašlužna za unapređenje vrtne umetnosti u Francuskoj šireći savremena postignuća italijanske hortikulture u ovoj zemlji.

Od ostvarenja francuske vrtne umetnosti renesansnog doba najviše se ističe park u Fontainebleau-u, 45 km južno od Pariza. Izgrađen i preuređen po nalogu kralja Francois I, proširen je zatim po želji Henry IV. Lepota ovog parka sliva se sa okolnim pejzažom u jednu celinu, u jedan doživljaj. Sastoji se od vrta kraljeva, vrta pinjeva, veštačkog jezera, velikog preko 4 hektara, i od vodenih pruga kanala. Park je ukrašen fontanama, igralištem, parterom izdelaženim na dekorativne aleje i drugim motivima vrtne umetnosti. Međutim, postanak Fontainebleau-a datira još iz ranog srednjeg veka. Robert Preblagi već 993. godine podiže u Fontainebleau-u svoj lovački zamak, u Luj VII ga obnavlja 1169. godine. Korenita rekonstrukcija i proširenje zamka i vrta otpočinje tek 1527. godine po projektu arhitekata Gillesa Le Bretona i Pierre Chambigesca-a Starijeg. Od 1530. godine tu rade Italijani Rocco Rosa i Francesco Primaticcio. U ovaj dvorac dolaze kralju u posetu Benvenuto Cellini kao i drugi poznati likovni umetnici toga doba. Stalnim radom mnogih proslavljenih umetnika obrazovana je ovde poznata fontenbloška škola umetnosti. Pod kasnijim vladarima zamak i vrt se opet preuređuju i proširuju, a svoj konačni oblik primaju tek u doba baroka pod čarobnim rukama samog Le Nôtra. Sve do današnjeg dana Fontainebleau je dobrim delom očuvan kao kulturno-istorijski spomenik.

Severno od Pariza nalazi se zamak Chantilly; nastao je na ostrvu usred močvarne i šumovite doline otprilike u isto vreme kad i Fontainebleau.

Sklop građevina u Chantilly-u, grupisanih oko više dvorišta, pokazuje osobine nepravilnih kompozicija. Najveći deo zgrade opkoljen je vodenim

kanalom, tako da se dobija utisak zamka na vodi, pogotovu ako se gleda sa jezera iza Lovačkog zamka. Jezero je načinjeno, po želji kralja Francois I, na mestu nekadašnjih baruština. Od zamka do ulaznog paviljona, duž jedne strane jezer-ske obale, vodi pravoliniska aleja. Na drugoj strani ove šetne aleje prostiru se povrtnjaci, voćnjaci i livade, raspoređeni po pravilno skrojenim pravougaonim obrascima. I ovaj deo vrta je u sredini razdeljen vodenom prugom kanala. Na suprotnoj strani jezera nalazi se vrt pinjeva — „Jardin des pins”, zimzeleni vrt četinarara. Prema crtežu Du Cerceau-a između četinarara se nalaze pravilne aleje, koje svojom dekorativnošću liče više na cvetne partere.

Ukrasni deo vrta nalazio se na severnoj strani zamka između kamennog zida. Tu su četiri kvadrata sa kipom „Versalske Diane” u sredini. Između partera i zamka aksialno na dvorišnu fasadu, provlači se vrtni motiv u vidu pergole, ali bez ikakvog prilagodavanja predelu i položaju partera. Kroz ceo srednji vek prvobitni zamak je bio jako utvrđena tačka. Na njegovim temeljima podignut je 1524—1632. godine po nalogu Connetable Anne de Montmorency (1493—1567) nov dvorac u renesansnom stilu. Od srednjovekovne građevine korišćene su tom prilikom samo tri ugaone kule. Znatno izmenjen raspored zamka dobro se uočava na bakrorezu du Cerceau-a. Na ostrvu ispred zamka, a usred jezera, bilo je tada samo malo mesta za vrt. Prostraniji vrtovi nalazili su se na suprotnoj obali. Njih su mostovi povezivali sa zamkom. Tu su i ekonomske zgrade i paviljoni za loptanje, bosketi, pećine i na jednoj strani galerija.

Maršal Francuske, de Saint André podigao je u Vallery-u, ispred Fontainebleau-a, prilično zatvoren vrt, no za svoje doba ipak od velikog likovnog značaja. Oivičen je bio arkadama i paviljonima koji su sačinjavali ugaone motive. Sredinu cele dispozicije zapremao je oveći bazen. Ostale površine su bile podeljene na pravilne broderije — cvetno vezivo — sa dva labirinta između njih. Na uglovima pojedinih dekorativno rešenih obrazaca partera isticalo se drveće piramidalnog oblika. Pored već ranije navedenih zamkova, ističu se Saint-Germain-en-Laye, kao i dvorci Rambouillet i Verneuil od Jeana de Boosa.

Glavna građevina Henrika IV bio je zamak Saint Germain-en-Lay sa lepim ugaonim paviljonima poviše reke Sene. Graditelji palate bili su Francuzi. Uređenje samog vrta na strmoj obali reke kralj je, na savet svoje žene Marije Medici, poverio Italijanu Franciniu. Zamak je, osim jednog paviljon, nestao bez traga, isto kao i njegov prekrasan vrt. Sudeći po jednom sačuvanom bakrorezu, vrt je bio italijanskog tipa, kakvih je tada bilo više u Francuskoj. Šest terasa, koje su počivale na jakim potpornjacima i nizale se do same

reke, otvarale su sjajne vidike na bližu i dalju okolinu. Duž glavne ose kompozicije ove terase su bile povezane sa centralno i koso položenim stepenicama. Svojom geometrijskom podelom duž same reke, okružen striženim žbunjem, bazenima i vodoskocima naročito se isticao vođeni parter (parterre d'eau). Terasa su samo delimično bosketirane. Uz bočnu stranu zamka nalazila su se dva „tajna vrta” — giardini segreti”. Arhitekt ovog sjajnog postignuća je bio Pierre Chamiges, a kasnije Guillaume Guillain i Jean Langlois.

U pogledu pojedinih grana umetnosti francuska renesansa stoji pod neospornim uticajem italijanske renesanse. Do međusobnog upoznavanja i razmene misli došlo je ustvari već i ranije u ratovima koje je mladi kralj Charles VIII preduzeo 1495. godine po Italiji. Dvadeset i dva umetnika te zemlje iz najrazličitijih područja umetničke delatnosti dovedena su, pod zaštitom ovog kralja, u dvorac Ambois na Loari. Međusobna razmena misli i iskustva samim tim postaje stvarnost i blagotvorno utiče na razvoj i preporod shvatanja. Kroz prozorčić, tada tek malo odškrinut, nazirala se nova slika sveta, a time i nov način vrtnog uređenja prostora. No u pogledu vrtova Francuska ipak ko-rača napred najsamostalnije i daje ostvarenja koja, zahvaljujući elementima srednjovekovne pozne gotike i severnjačkog holandskog vrtarstva, nadmašuje sve ono što je dotada bilo postignuto na tlu Italije. Ovom uspehu doprineli su tada već postojeći i moćni ekonomski uslovi jedinstvene i centralizovane Francuske. Domaća tradicija vrtna umetnosti u doba renesanse dostiže svoj vrhunac na dvorcima u dolini reke Loare. Izdanje „Heures d'Anne de Bretagne” od Perreala prikazuje mnogo ranije čitav niz vrtova koji su bili ostvareni u sastavu dvoraca i oko njih. Dvorci su još delimično utvrđeni i na njima se odražavaju sva postignuća i duh pozne gotike.

Važna je činjenica da su Francuzi svoje vrtove obrađivali na stručan način i nisu zaostajali za Italijanima; šta više oni su pre njih razvijali kako teorijsku podlogu stvari tako i praktičnu delatnost i to ne samo u granicama ukrasnih vrtova nego i svih vrsta vrtarske veštine. Već André Mollet — otac, vrtar vojvode od Aumale u Anetu nabraja razne elemente kao sastavne delove kompozicije vrtova. Do osnovnih postavki svog učenja došao je iskustvom stečenim stručnim radom. Njegov sin Claude u poslednjoj godini svog života, 1613. godine, napisao je knjigu iz oblasti vrtarstva, koja je bila objavljena tek 1652. godine pod naslovom: „Theatre des Plantes et Jardinage”. Treći član iz vredne porodice Mollet, unuk André Mollet bio je intendant parkova engleskog kralja Jamesa I. Pošto se za vreme revolucije sklonio iz Engleske u Švedsku, izdao je 1651. godine u Stockholmu teorijsku studiju pod naslovom „Le Jardinage de Pla-

isir" („Vrt zadovoljstva"). Po porodičnoj liniji Molleti predstavljaju — od dede do unuka — čitavu lozu sposobnih vrtinih arhitekata, zaslužnu za unapređenje misli o vrtnom uređenju prostora u onom delu sveta.

O sebi samom Claude Mollet je napisao: „Bog se umilostivio, omogućivši mi da ostvarim toliko lepih stvari pod blaženopočivšim kraljem Henrikom IV".

Značajan je teoretičar i Olivier de Serres, koji je izradio plan botaničke bašte u vidu terasasto postrojene piramide. U svojim knjigama, izdatim 1599. godine u šest tomova pod naslovom „Le Théâtre d'agriculture et mesnage des champs", postavio je četiri osnovna načela za uređenje vrtova podelivši ih na: reprezentativno-ukrasne vrtove, povrtnjake, voćnjake i na vrtove lekovitog bilja.

Najzanimljiviji od svih vrtinih arhitekata, izvrstan emaljista i grnčar Bernard de Palissy (rođen na jugu Francuske, umro kao hugenota zatočenik u Bastilli), zanimao se pored vrtarstva fizikom i ostalim prirodnim naukama. U svom delu „Oeuvres", u poglavlju „Recept véritable par laquelle tous les hommes de la France pourront apprendre à multiplier et augmenter leurs trésors" („Tačno uputstvo pomoću koga ćeš vi ljudi Francuske moći da nauče kako da umnože i povećaju svoje bogatstvo"), napisanom u zatvoru 1563. godine, daje vrlo korisne savete za najcelishodnije upravljanje ekonomijom. On je pravi majstor veštačkih pećina — grota, rado izgrađivanih u to doba u Francuskoj. Predstavu o ovim pećinama Palissy je stekao prilikom pisanja svoje knjige „San Polikla". No po stručno-književnoj i praktičnoj delatnosti iz predlenotrovskog vremena ipak je najznačajniji du Cerceau (Jacques Narust). Naročito se proslavio svojim delom „Les plantes excellentes bâtiment de France" iz 1576. godine, u kome opisuje dvorce i parkove svoje zemlje uz odlično izrađene planove, dopunjene u većini slučajeva perspektivno plastičnim prikazivanjem zamkova i vrtova iz ptičjeg leta. Pomoću tih crteža može se bez teškoće utvrditi način na koji su u to doba nastajali mnogi elementi kasnijih klasičnih vrtova. U svojoj zbirci bakroreza du Cerceau donosi izglede i sledećih zamkova: Ambois, Gaillon, Burly, Dampierre, Anet, Charleval, Montargis Vallery, Barneit i drugih. Na njima svima ističe se pravilni sklop partera sa podelom na pravilne, simetrične i četvrtasto skrojene cvetne obrasce.

Za dalji razvoj vrtova, a pogotovu partera mnogo je doprineo vrtini arhitekt Jacques Boyceau. Pored brojnih crteža bogato obdelanih partera i solidno pripremljene studije „Traité du jardinage" Boyceau daje razvoju ukrasnih vrtova već određeniji smer. Navedena studija, koju je Boyceau napisao u poslednjim godinama svog života, bila

je objavljena tek 1638, mnogo godina posle smrti ovog majstora vrtne umetnosti. Boyceau odbacuje du Cerceau-ovu podelu vrta na četiri dela. Nasuprot tome, celu vrtnu kompoziciju svodi svega na ukrasni i ekonomski-korisni deo. Čak i ta dva dela vrta mogu se po njegovom mišljenju prožimati kod manjih kompozicija. U pogledu ukrasnog dela vrta sva mu je pažnja usredsređena na položaj partera, aleja, bosketa i, što je značajno, na njihov međusobni odnos. Visina drveća i visokog žbunja nužno se usklađuje sa širinom i dužinom partera. Celishodno je — po njemu — parter okružiti uzdignutim terasama, galerijama i pergolama. Sve ove elemente Boyceau naziva „Corps de relief" (reljefno telo). Uprkos strogoj simetriji unosi u parter proporcije i raznovrsne elemente vrtne umetnosti. „Neobično me zamara — veli on — kada naidem na vrtove pravolinijski izdelfene i u jednom od njih izbrojim četiri, u drugom devet ili šest kvadrata i nikad ništa drugo". Rezultat ovih njegovih razmatranja su planovi partera koje je on izradio za Tuillerie i park Luksemburg — „Jardin de Luxembourg" — u Parizu. On je tvorac i prvih ovakvih partera u Versaljskom parku izrađenih još u doba Luja XIII. Svojim teorijskim i praktičnim radom Boyceau je pripremio i omogućio zamah daljem razvoju vrtne umetnosti. Njega kao zaslužnog za unapređenje vrtne umetnosti naročito ističe u svom delu, čitav vek kasnije, d'Argenville, sledbenik velemajestora Le Nôtra.

Salamon de Caus (Caux)

Nesumnjivo najzanimljiviji vrtini arhitekt predlenotrovskog doba, Salamon de Caus (Caux) svojim radom nije bio vezan za Francusku, već se kao pravi predstavnik arhitektonske kulture svoje zemlje isticao u Engleskoj i Nemačkoj. Rodio se 1576. godine u blizini Dieppa u Normandiji, a umro 1626. godine u Parizu. Bio je arhitekt, vrtar, inženjer, fizičar, a iznad svega savršen hidrotehničar. Putovao je vrlo mnogo. Posle dužeg putovanja po Italiji boravi u Engleskoj. Po nalogu lorda Salisburga projektuje prekrasnu Neptunovu česmu u Hatfield Housu. Posle ovog uspešno završenog rada kralj James I ga uzima na dvor za učitelja crtanja svoje dece, prestolonaslednika — princa od Wallesa- i princeze Elisabethe. Ubrzo prestolonaslednik poverava de Causu izradu nacrtu za vrt u Richmondu i Greenwichu, oduševljavajući se naročito raznim njegovim pronalascima u oblasti hidrauličkih veština. Caus je već u to vreme uspeo da mlazove vodoskoka pokrene uvis pomoću parnog pogona, usled čega važi, u neku ruku, za nezvaničnog pronalazača parne mašine. Smrću mladog prestolonaslednika, 1612. godine, završava se Causov rad u Engleskoj. Po svojoj udaji za Friedricha V Pfalačkog, princeza Elisabetha po-

ziva nekadašnjeg dvorskog učitelja u Heidelberg i poverava mu izradu prostranih vrtova. Divni Heidelbergški vrtovi, ostvareni delimično u razdoblju od 1616—19. godine, ali nikad u potpunosti dovršeni, njegovo su delo. Za vreme tridesetogodišnjeg rata sasvim su bili uništeni. Ovo su ustvari prvi vrtovi većeg stila u Nemačkoj izrađeni u stilu francusko-italijanskog iskustva pozne renesanse. U ovom stilu Heidelbergški vrtovi nisu nikad bili nadmašeni.

Projekt svojih vrtova Caus je objavio 1620. godine u Frankfurtu pod naslovom „Hortus Palatinus“. Ovaj džinovski poduhvat Caus je kao vrlo iskusan inženjer izveo u zapanjujući kratkom roku i na vrlo teškom terenu. Koristeći pri tome podnožje povećeg brega, stvorio je na njemu ogromnu zaravan podeljenu na pet prostranih terasa, koje su postale poprište svih dodata poznatih veština vrtnog uređenja prostora. Velike stene Caus je odstranio barutom. Glavnu terasu obezbedio je moćnim potpornjacima, visokim do 80 stopa, pojačavajući ih protiv zemljinog potiska lukovima i stupcima.

Salomon de Caus je radio neko vreme i u Francuskoj na raznim inženjerskim i arhitektonskim poduhvatima u službi Luja XIII.

Napuštajući Englesku, Caus je u toj zemlji ostavio na radu svog sina Isaaca. Caus mladi ostvaruje 1615. godine na poziv grofa Pembrokea jedan od najznačajnijih vrtova svog doba u Wilton Housu kod Wiltshire.

Vrtovi Pariza u doba renesanse

Osnivanje renesansnih vrtova u Francuskoj ne organizava se samo na unutrašnjost zemlje nego i na dalju okolinu Pariza. Zahvaljujući dvema Italijankama na francuskom prestolu, Katarini Medici, supruzi kralja Henry II, i Mariji Medici, supruzi kralja Henry IV, i sam Pariz postaje uskoro žarište novih pobuda na polju vrtne umetnosti. Katarini Medici se pripisuje zasluga za stvaranje zamka i vrta Tuilerie, na mestu nekadašnjih ciglana pokraj reke Sene. Gradnju ovog zamka otpočeo je čuveni arhitekt Philibert de l'Orme, a posle njegove smrti rad produžuje arhitekt du Cerceau. Vrt ispred zamka je sačinjen od cvetnih broderija raznih oblika i visokih stabala u priobalnom predelu zemljišta. Na vrtnom uređenju prostora sarađuju tu i znameniti umetnici tog doba: Boyceau, majstor za projektovanje partera, zatim Bernard Palissy, majstor veštačkih pećina- grotta, omiljenog motiva u Italiji a kasnije i u celoj Francuskoj. Velika grota bila je smeštena na ostrvcetu u sredini Tuileriskog parka. Do nje su vodila četiri mosta, podignuta po zamisli Bernarda Palissya.

Radove na uređenju vrtova u Parizu produžila je i Marija Medici. Njenim nastojanjem osnovano

je i šetalište „Le Cours de la Reine“ u Luxemburgu. Odabrano mesto, danas u sastavu Latinske četvrti — Quartier latin — bilo je tada još izvan gradskih bedema. Na njemu je najzad ostvaren velebni park i palata Luxemburg. Tu je čuveni parter — compartiment de broderie — od Boyceau-a, veliki bazen od Jacques de Brossa, te vodena pruga kanala i labirint kao varijanta italijanskog ukusa. Monumentalan akvadukt je snabdevao sve fontane parka. Pre zavade sa kardinalom Richelieu-om i konačnog odlaska u Flandriju, kraljica Marija Medici je, oko 1628. godine, dovršila radove u parku i osposobila palatu za upotrebu.

U svojoj pesmi „Hortorum libri quattro“, izdatoj 1665. godine, učeni jezuitski pater René Rapin naročito je lepo opevao vrtove iz doba Marije Medici i Henry IV. Prozni sastav, priključen kasnije ovim pesmama, sadrži paterovo razmatranje o staroj i novoj vrtnoj umetnosti. „Stari su se“, navodi on, „po svojoj prilici oduševljavali vrtarstvom, ali su ga oni ostavili na stepenu koji još nije imao obeležje umetnosti. Sav napredak, sve što je prava umetnost, pripada novim vremenima. Vrtovi Alkinoja bili su seljački vrtovi sa malobrojnim vrstama plodova. Danas, međutim, vrt je dika našeg vremena, najplemenitija njegova umetnost. Ne postoji uglednija kuća koja se ne bi podičila nekim ukrasnim vrtom. Ono što se nekad smatralo radom kmetova, danas je gospodski posao i ozdravljenje“.

Predlontrovsko doba se time završava; njeaga neposredno priprema za dalje sazrevanje Jacques Le Mercier (1585—1654), arhitekt svemoćnog kardinala Richelieua, najznačajniji neimar svog vremena pored Mansarta Starijeg. Moglo bi se reći da se Fouquet nadovezuje na Richelieua a Le Nôtre na Le Merciera. Poslednjih godina upravljanja državom prihodi ministra Fouqueta iznosili su tri miliona livra. Lično je raspolagao sa dva vojvodstva, jednom kneževinom, jednim markizatom, grofovijama i baronstvima. Svoje zamkove je prepravljao i proširivao, a vrtove ukrašavao vladarskim sjajem. Glavni naredbodavac svog doba bio je on a ne kralj.

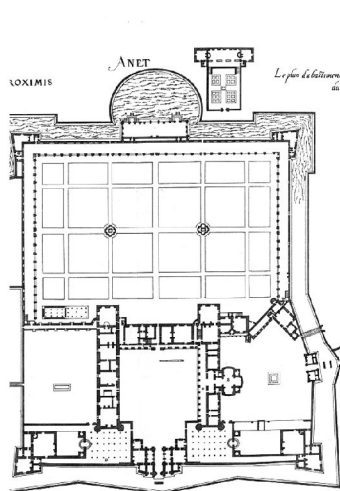
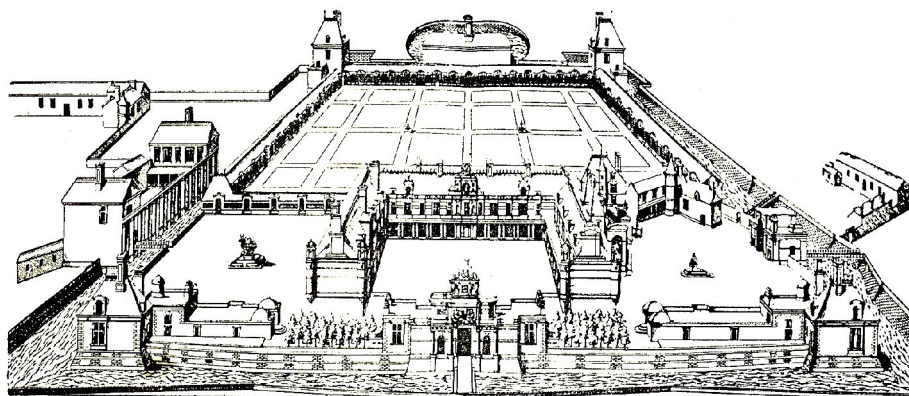
1627. godine Le Mercier otpočinje rad na gradu i zamku Richelieu u Poitou, kardinalovom rodnom mestu. Tom prilikom se već pokazuje težnja za izduženim prostorom po celoj osovini kompozicije, sa diagonalno povučenim zrakastim alejama i kružnim proširenjem na njihovom stecištu, dakle elementima koji tek u Vaux-le-Vicomtu dobijaju svoj konačni sjaj i snagu.

1633. godine Le Mercier radi na preuređenju zamka Rueil kod Pariza, u području opatije St. Denis. Zamak je kardinal otkupio od pariskog građanina Moisseta, a imanje od pomenute opatije. Novi park i prepravljani zamak — delo arh. Le

Merciera — postaju omiljeno mesto kardinalovih boravaka. Na glasu su bile kaskade, „varieté”, grote, razne hidrauličke veštine, cvetni parteri i statue, o kojima sa oduševljenjem govori engleski arhitekt Evelyn.

Iako ti uređaji leže nekako po strani kao i kaskade u St. Cloudu, ipak su oni krčili put Le Nôtru ka jednoj celinskoj kompoziciji, u kojoj nema više rasejanih uređaja. Takvu kompoziciju, preglednu sa terase zamka, Le Nôtre je ostvario malo godina kasnije u Vaux-le-Vicomtu.

1630. godine, po smrti kraljice majke- Marije Medici, Richelieu postaje „pair” Francuske i vojvoda od Fronsaca. 1639. godine Le Mercier je imenovan za Prvog kraljevog arhitekta („Premier architect du Roi”). U tom pogledu se istorija ne ponavlja. Le Nôtre je doduše odlikovan ordenom viteza sv. Mihaila, ali je Fouquet svoje richelijevske manire ispaštao doživotnom čamotinjom. Luj XIV, kralj — sunce, a ne njegov ministar postaje glavni naredbodavac svog vremena na polju vrtnetnosti i ostalih umetnosti vezanih za nju.

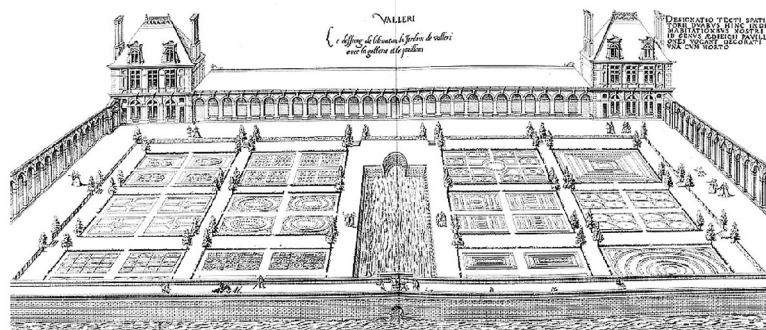
● Osnova zamka Anet prikazuje pravilan raspored i sklop izgrađenih i neizgrađenih površina u odnosu na glavnu osu simetrije; odstupanja su neznatna.

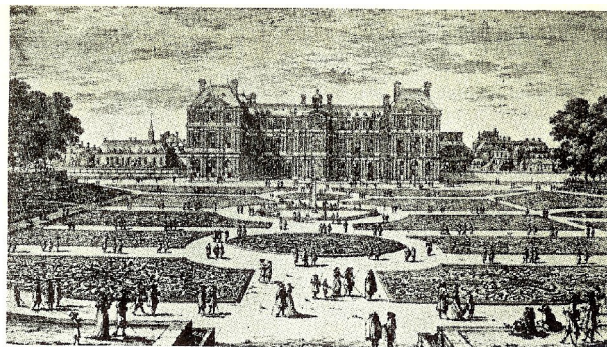
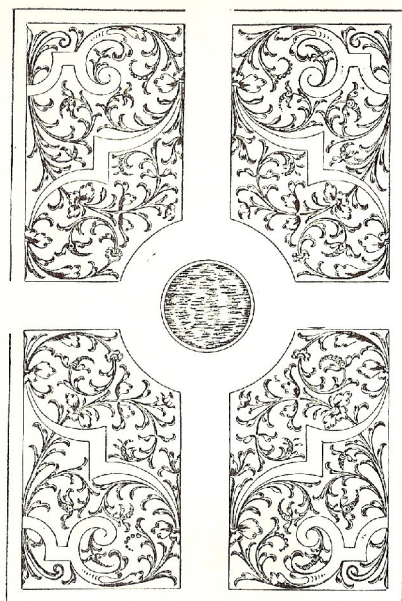
● Centralna perspektiva iz ptičjeg leta zamka Anet od Du Cerceaua prikazuje izvanredan sklop objekata, dvorišta i vrtova u stilu francuske renesanse. Zamak je obezbeđen vodenim kanalima. Po nalogu kralja Henria II zamak je izgradio velemaistor francuske renesanse Philibert de l'Orme u drugoj polovini XVI veka za kraljevu milosnicu Dianu de Portiers. Levo i desno od glavnog ulaza su bosketi. Ukrasni vrt je uokviren rustikanskim tremovljem, za koji Du Cerceau navodi: „qui donne au jardin un merveilleux éclat à la vue”. U pozadini, u sredini, vodeni kanal ima svoje polukružno proširenje sa vrtinim paviljonom. Od svega ovog preostalo je do današnjih dana veoma malo.

Podalje od ukrasnog vrta, po navodima Du Cerceaua, bila su još dva parka, ogradeni jedan od drugog.

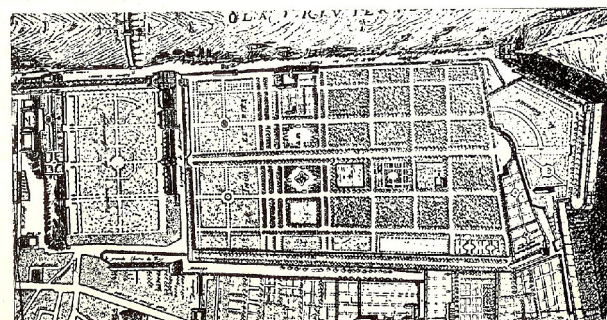
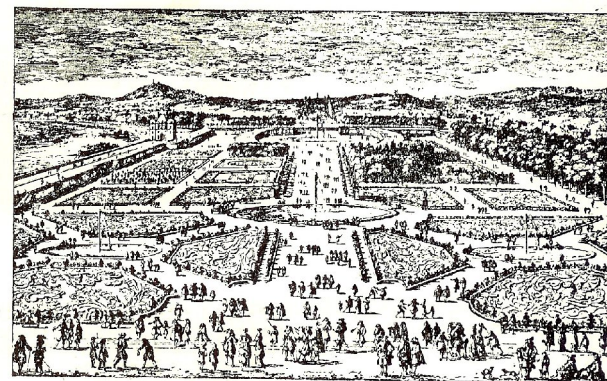
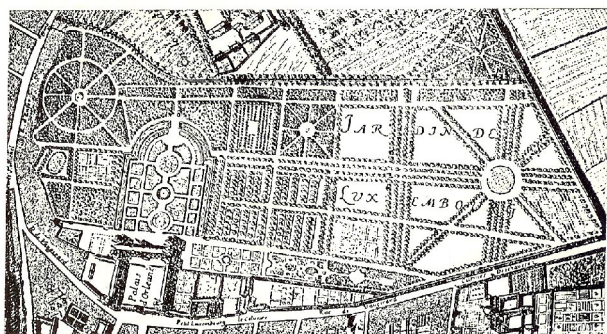
Od ovog ostvarenja francuske renesanse veoma je malo očuvano do današnjih dana.

● Delimičan izgled zamka Vallery sa glavnim partedom, prema bakrorezu Du Cerceaua. Zamak u stilu francuske renesanse podignut je u neposrednoj blizini srednjovekovnog utvrđenog dvorca. Glavni parter je uokviren sa tri strane kolonadama i ugaonim paviljonima. Svaki parterski obrazac ima u svojoj podeli još i po četiri ornamentisane figure. U sredini se ocrta bazez povezan sa velikim spoljnim ribnjakom.

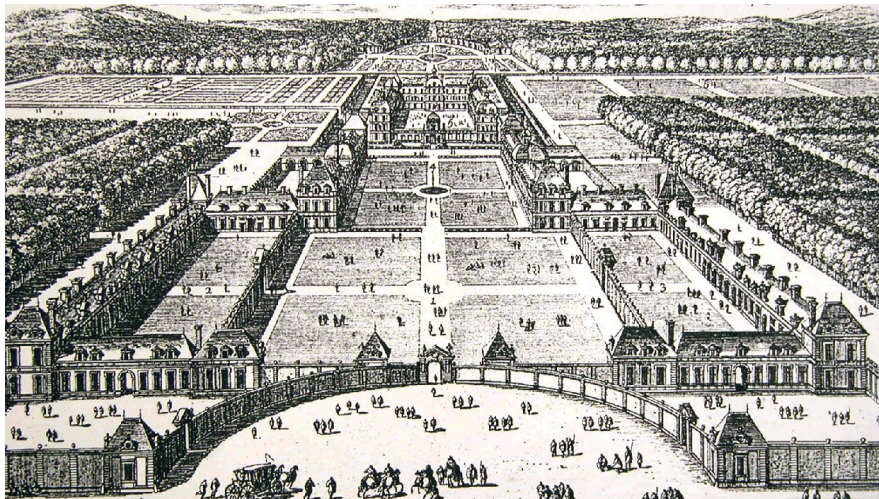

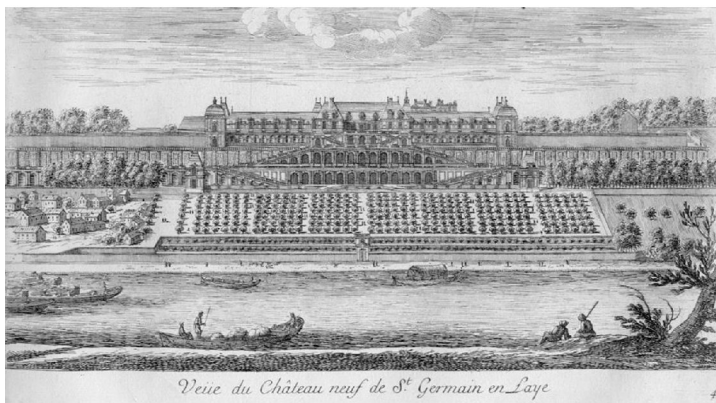
● Izgled zamka i glavnog partera Jardin de Luxembourg prema bakrorezu Perelle-a. Za ovaj parter je čuveni vrtni arhitekt Boyceau izradio, po nalogu kraljice Marije Medici, niz izvrsnih projekata.

- Jedan od brojnih nacрта velikog majstora cvjetnih partera J. Boyceau za park Luxembourg. Svojom idejom, izraženom u ovom delu, stajao je on već jednom nosom na pragu novog shvaćanja vrtnih umetnosti.
- Osnova parka Jardin de Luxembourg u Parizu, prema bakrorezu Combonista iz 1692. godine. Isto se očitavaju položaji zamka Palais d'Orléans i velikog partera u glavnoj osi kompozicije, te podela ključne vrta — slično vrtu Boboli u Firenci — povučena je okomito na glavnu osu kompozicije.
- Osnova parka Tuilerie u Parizu od bakroreza Combonista. Ovo je prva očetka zakona površina podig- rana u Parizu; ostvarena je saradnjom Boyceaua, B. Palassya i drugih znamenitih pobornika francuske vr- ne umetnosti u službi kraljice Katarine Medici. Sam zamak je dao poznatog arhitekta te epohe Philiberta de l'Orma. Zamak je položen osovinski prema parku, ali je od njega odvojen ulicom. Teren je poligono ra- van, voda se pamtinije još u oskudnim razmerama. Pun značaj dobija ovaj park tek kasnije pod rukom samog Le Nôtra.
- Combonistova osnova parka Tuilerie uglavnom od- govara izgledu vrta na planu Pariza, koji je 1665. go- dine izradio Merian.

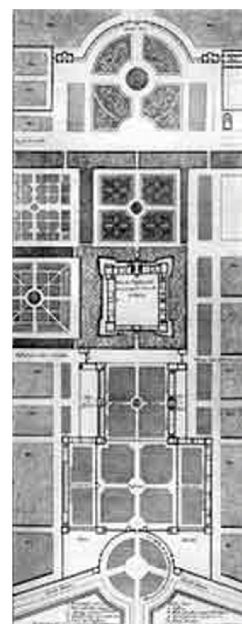

● Bakrorez Israhela Silvestra prikazuje zamak i park Saint Germain-en-Laye — na obali reke Sene; izgrađeni su u razdoblju od 1518—1610. god. po nalogu kralja Henrika IV. U završnoj fazi graditelji zamka su Philibert Delorme i Guillaume Marchand. Tvorac vile i parka bio je Toma Francini. Način terasiranja i savladivanje padina rampama, potpornjacima i stepeništima odaje talijanski uticaj. Nad simetrično smišljenom prostornom kompozicijom gospoduje sam zamak svojom položenošću po horizontali. Pokraj reke je parterški uređen parkovski deo. Levo i desno od zamka su vrtovi intimnog karaktera, zvani „giardini segreti“.

Vue du Château neuf de St Germain en Laye

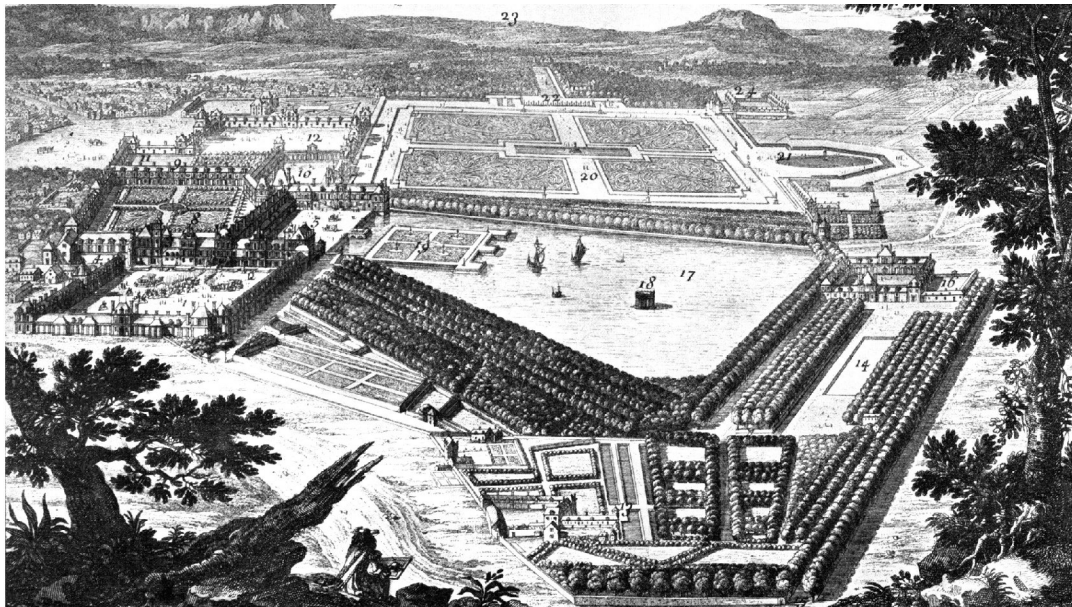
● Osnova sa prilazima spreda — kružni trg. Idući po glavnoj osi ređuju se postepenim sužavanjem više kompozicionih jedinica. Glavni zamak u sredini je upisan u bastionirani kvadrat, a ovaj opet prošaran vođenim prugama.

● Osnova centralnog dela zamka kardinala Richelieu- Château de Richelieu- izduženog u pravcu glavne podužne ose kompozicije. Zamak nije bio velik; veću prostornu oblast zauzimao je vrt, koji je sadržavao žitno polje podeljeno na kvadratne livade i vinograde. Pored toga bio je bosketiran zimzelenim drvećem i prosečen alejom. Načinu striženja mnogo se divio Evelyn. Povod za izradu ove aleje je bila fontana iz koje je voda izbacivana 60 stopa u vis i u svom okretanju prskala sve u svojoj okolini.

● Perspektivni izgled uglavnom odgovara osnovi ali zahvata i bosketirane i druge površine pod žitnim poljima i tenese sa livadama izdijeljenim pravilnim pravougaonim obrascima.

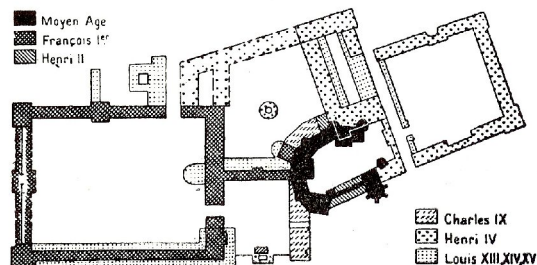
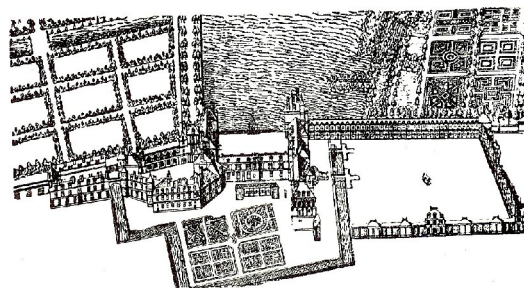
● U svom delu Le Théâtre d'Agriculture, 1615 godine, Olivier de Serres ovako izražava svoje divljenje kralju Henriu IV zbog njegovog zauzimanja za vrtu umetnost: „Izvannedni vrtovi nalaze se raštrkani po čitavoj zemlji, naročito oni koji su po kraljevom naređenju uređeni uz njegove dvorce u Fontainebleau-u, Saint Germain-en-Laye-u, u Tuilerijama, Bloisu i dr. Covek sa udivljenjem gleda raspored rastinja, koje govori kroz slova, devize, imena, grbove i slike; kako se označuju ljudske i životinjske kretnje, građevine, brodovi, čamci i druge stvari pomoću rastinja i grmlja, vredne divljenja zbog marljivosti i strpljenja. Coveku nije nužno da ode u Italiju ili nekamo drugde da bi video najlepše vrtne uređaje. Naša Francuska nosi nagradu za to i u njoj se može poučiti o ovim stvarima kao u nekoj školi naučenjaka.“

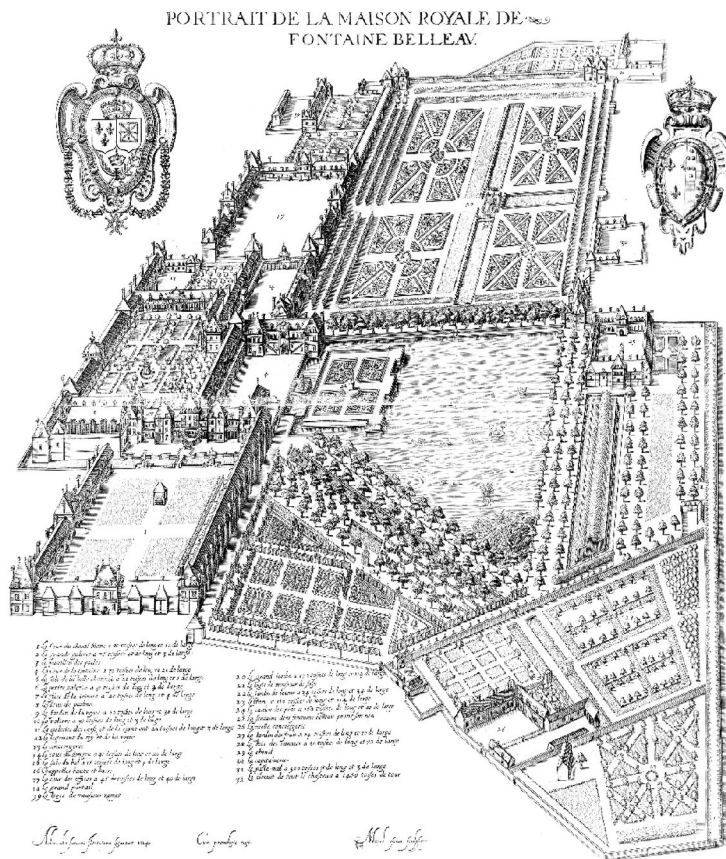
● Izgled rezidencije francuskih kraljeva u Fontainebleau-u za vreme Luja XIV, prema izvanrednom bakromrezu I. Silvestra. Dvorac je prikazan u okviru čitavog pejzaža, u sklopu starih i novih delova, nasleđenih i ostvarenih pod rukovodstvom Le Nôtra. Veliki parter je sačinjen od jednostavnih obrazaca. Kanal kao kompozicioni element dolazi u dovoljnoj meri do izražaja. Kao u slučaju Vaux-le-Vicomte potpornjaci velikog partera rešeni su u obliku grota-pećina i kas-kada.

● Aksonometrijski izgled kraljevske rezidencije Fontainebleau u doba Henrija IV. Osim radova, koje su izvršili njegovi vladarski prethodnici, Henry IV je pretvorio dvorište i vrt kralja François u ukrasan unutrašnji vrt i izradio veliki parter, koji uglavnom postoji i danas. U sredini ovog partera, na velikoj gromadi stene, stajala je kolosalna figura Tibra. U sva četiri ugla bile su postavljene fontane. Kanal koji je kasnije izgradio Henri IV, spaja glavni deo vrta sa ostalim delovima. Više godina kasnije Le Nôtrova ruka je ovom parku dala kompozicioni smisao višeg reda.

● Osnova kraljevskog zamka Fontainebleau sa označenjem pojedinih građevnih epoha u njegovom razvoju. Crne površine prikazuju srednjovekovno jezgro, unakrsno šraflirani deo objekta iz doba François I, ukoso šraflirani delovi glavno sedište fontenbloške umetničke škole, zatim delove izgrađene u doba Henria II, te redom dalje iz vremena Charlesa IX, Henria IV i pravilno istančane delove iz doba Lujeva XIII, XIV i XV. Palata u Fontainebleau-u i park očuvani su u stanju u kome su se nalazili za vreme poslednjih Lujeva; šumarak pinjeva, međutim, potpuno je nestao.

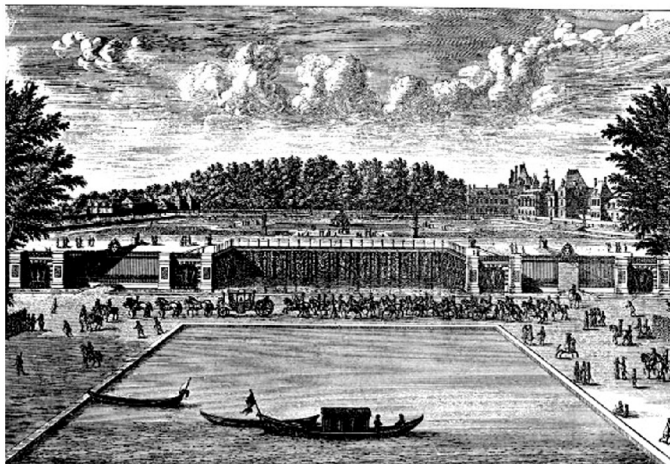
● Avionski snimak Fontainebleaua sa pravougaonim delom zamka i unutrašnjim parterom iz doba François I u prednjem prostoru. Podalje su vidljive ostale jedinice zamka. Desno se nazire jezero, a iza njega veliki parter.

● Izgled zamka i parka Fontainebleau u doba kralja Françoisa I, prema bakrorezu Du Cerceaua (1520—1584). Kanalima okružen ukrasni deo vrta ležao je tada na severnoj strani zamka. Sastojao se iz četiri dela i bio pokriven drvenim odrinama. Močvarno tle u neposrednoj blizini starog zamka bilo je po nalogu kralja Fran-

çoisa izdubeno i pretvoreno u ogroman ribnjak. Od starog zamka sve do vrtnog paviljona vodi, duž obale, aleja sastavljena od četiri drvoreda. Na mestu kasnijeg partera prostiru se voćnjaci i livade. Kanal se nije protezao samo sredinom partera nego je napajao i pojedine parterске leje.

● Bakrorez I. Silvestra prikazuje veliki parter u zamku Fontainebleau sa kanalom u prednjem prostoru i donje postrojenje velikog partera sa vodopadima i pećinama.

GARTEN FRANKREICH IM ZEITALTER DER RENAISSANCE, VORLENOTRISCHES ZEITALER — GROSSE VORARBEITEN

Zusammenfassung

Verbreitung und Entwicklung des französischen Gartenstils im Zeitalter der Renaissance; vorlenotrisches Zeitalter; Historisches Vorspiel; die Wurzel im heimischen Boden; Einflüsse der holländische und italienischen Gärtnerei; Übergang von den Burgenanlage zu Schlösser und gärtnerisch gestalteten Umgebung; Schlösser und Gartenanlage im Loire-Tal; Künstler-

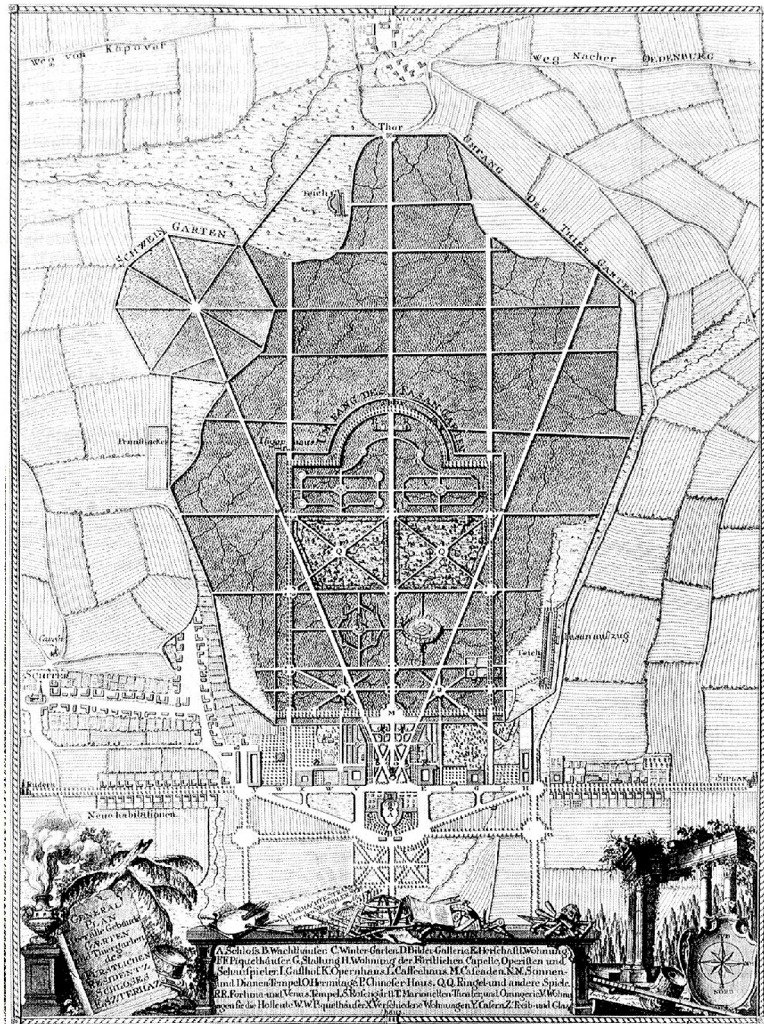
schule in Fontainebleau; Ausbildung der französischen Meister der Renaissance; Bedeutung der Vorkämpfer im Bereiche der Gartenkunst; die Familie Mollet, Olivier Serrez, Jacques Boyceau, Bernard de Palissy, du Cerceau, Salomon de Caux, de l'Orme usw.; Gartenanlage im Zeitalter der Renaissance in Frankreich und ihre charakteristische Vorzüge.

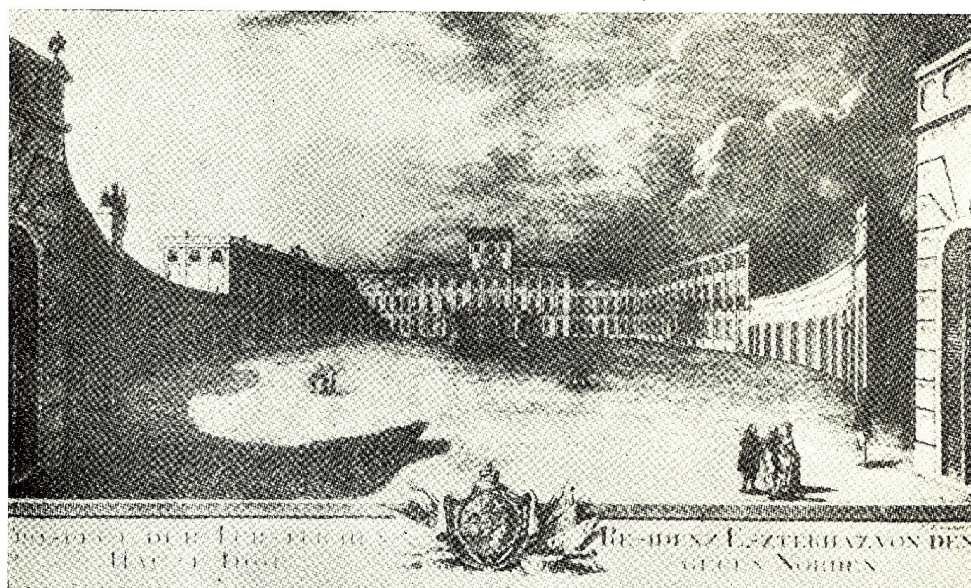
DODATAK

primerima parkova francuskog stila ostvarenim izvan Francuske obelodanjenim u Godišnjaku br. 1. 1962. godine. Dvorac i vrtovi u Fertödu (Zapadna Mađarska)

● Dvorac i vrtovi Eszterházy-evih u Fertödu izgrađeni u razdoblju od 1764—1766. godine po nalogu kneza Miklósa sa nadimkom »Sjajni« a po planovima Joh. Ferd. Mödlhammera, Jacoby Miklósa i Hefele Manyérta. Publikacija o ovim kneževskim vrtovima pod naslovom: »Beschreibung des Hochfürstlichen Schlosses Eszterházy« izdata u Bratislavi 1784. godine označuje Jacoby Miklósa za glavnog projektanta. Ovaj mađarski Versailles u kome je kompozitor Josef Haydn proveo dve decenije svog stvaralačkog života sastoji se od sledećih objekata: A. dvorac, B. kuća čuvara, C. zimna bašta, D. galerija slika, E. gospodski stanovi, F-F. kućice Piquet, G. konjušnice, H. stanovi kneževske kapele, glumaca i pripadnika opere, I. gostiona, K. opera, L. kafane, M. kaskade, N-N. hram Sunca i Dianin hram, O-O. isposnice — eremitaži, P. kineske zgrade, Q-Q. kolo i druge vrste igara, R-R. hram Fortune i Venere, S. ružičnjaci, T. marionetsko pozorište i narandžičište, V. stanovi dvorjana, W-W. kućice Piquet, Z. staklenik i tople leje, X. razni stanovi, Y. kasarne.

Na opštem planu vrlo razaznaju se: trojni potez zrakastih aleja sa ishodištem u simetrali dvorca, ostali pravolinijski potezi, parter-ski i bosketski obrađena odeljenja i park-šuma u odnosu na okolne njive.

● Izgled kneževskog dvorca u Fertödu sa slikom svečanog predvorja — Court d'honneur — prema glavnom ulazu.

● Izgled dvorca u Fertödu prema parku i u neposrednoj vezi sa parterkim odeljenjem.

